
ENERGIAPOLITIKA

JÁROSI MÁRTON–KACSÓ ANDRÁS*

Az Európai Unió és Magyarország energiapolitikája

A magyar közösségi érdekű, nemzeti energiapolitika célja a lakosság és a gazdaság energiával való biztonságos ellátási lehetőségének megteremtése lenne, a környezetszennyezés és a szolgáltatási árak társadalmilag elfogadható szinten tartása mellett. Ennek megfelelően kellene megalkotni az energetika működéséhez szükséges technikai, gazdasági, szociális modellek, intézményi struktúrák, törvények és kapcsolódó joganyagok alapelveit, s meghatározni a megvalósítás főbb eszközeit. Vagyis a fenti, egymásnak ellentmondó szempontok közötti, időben változó, kényes, társadalmilag elfogadható egyensúly feltételeit kellene meghatározni és létrehozni. Jelenleg azonban az energetikában sincs nemzeti egyetértésen alapuló, tudományosan megalapozott politika, csak sodródás a globalizáció és az „európaizálás” aktuális áramlataiban. Energiapolitikáról csak mint az aktuális külső politikai feltételekhez való rövid távú alkalmazkodásról beszélhetünk.

A rendszerváltozás az energetika megújításának is a történelmi esélyét kínálta, amit elmulasztottunk. Az új nemzeti energiapolitikát az 1993-ban országgyűlési határozattal¹ megerősített Magyar energiapolitika című dokumentum foglalta össze. Ennek alapelvei: a biztonság (forrásdiverzifikáció, tartalékok képzése), az energiahatékonyság, az energiatakarékosság és a környezetvédelem. Hangsúlyosan szerepelt benne a legfontosabb fogyasztóvédelmi elv, a legkisebb költség elve, amelyet a később-

* DR. JÁROSI MÁRTON gépész- és energetikus szakmérnök, az Energiapolitika 2000 Társulat elnöke,

KACSÓ ANDRÁS gépész- és atomerőművi szakmérnök.

bi energetikai törvények is megfogalmaztak. További fontos alapelvek voltak a társadalmi nyilvánosság és a piaci környezet megteremtése. Az új energiapolitika szellemében ki kellett alakítani a piaci viszonyokat megjelenítő szabályozási és törvényi környezetet és az ennek megfelelő szervezeti-tulajdonosi viszonyokat.

A szervezeti viszonyokon belül nagyon lényeges volt a tulajdonosi struktúra. A *Magyar energiapolitika* a stratégiai jellegű energetikai iparágakban a többségi állami tulajdon mellett foglalt állást, és jelentős szerepet szánt a hazai közösségi (állami, önkormányzati, intézményi) és a személyi, kisbefektetői magántulajdonnak is. A külföldi tőke részvételét a távlati energiapolitikai célok megvalósítását szolgáló tőkebevonáshoz kötötte. Ezzel lényegében a közjó érdekében, az állami-önkormányzati szerepvállalást biztosító konzervatív és a szabadpiaci versenyt előtérbe helyező liberális energiapolitikai alapállás kombinációja², a változó körülményekhez tudatosan alkalmazkodó szerves fejlődés típusú átalakulás mellett foglalt állást.

A rendszerváltozással egyidejűleg megkezdődött egyoldalú nyugati irányú energetikai orientáció a kiárusító jellegű energiaprivatizációval folytatódott és az uniós csatlakozás fedezete alatt végbement energialiberalizációval tetőzött. Ezáltal a rendszerváltozás óta eltávolodtunk saját érdekeink érvényesítési lehetőségeitől, és eszközeink nagy részétől is megfosztottak bennünket. A következőkben – alapvetően a közérdekű energetikai szolgáltatások elemzésén keresztül – az európai és hazai helyzetkép felvázolásával, számba vesszük megmaradt lehetőségeinket és az Európai Unió tagjaként keressük a magyar energiapolitika lehetőségeit.

AZ EURÓPAI UNIÓ ENERGIAPOLITIKÁJA

A tagországok differenciált energiaszerkezetéből és körülményeiből adódó érdekkülönbségek miatt európai szinten nagyon nehéz megtalálni a mindenki számára elfogadható közös energiapolitika alapelveit³. Ma az Európai Uniónak nincs deklarált energiapolitikája, csupán egyes dokumentumai és részintézkedései, valamint a politikai nyilatkozatok mutatják a jövőben esetleg kialakuló koncepciót, az „energiapolitikát”. A 2000. év végén jelentette meg az EU Bizottság az ún. Zöld füzetet⁴, amely értékeli az EU energetikájának jelenlegi és jövőbeli helyzetét, lehetőségeit, a szükségesnek ítélt tennivalókat. Ebben a helyzetben jelentőséget kap a politikai nyilatkozatok közül *Andris Piebalgs*, az új energiaügyi biztos meghallgatása és a kérdésekre adott válaszai⁵.

Európa külső energiaforrásoktól való függése egyre növekszik, két-három évtizeden belül megközelíti a 70%-ot. A növek-

vő földgázigényeket csak növekvő importtal lehet kielégíteni⁶. Meghatározó a külső függőség elkerülhetetlen növekedéséhez való viszonyulás. Az egyes részfolyamatok ennek következményei. Az ellátásbiztonság kérdését is elsősorban e szempont szerint vizsgálják. A beszerzés diverzifikálása és a szállítási infrastruktúra bővítése csökkentheti a beszerzési feszültségeket. Ennek előfeltétele a megfelelő politikai kapcsolatok kialakítása. Ilyen szempontból Észak-Afrika nem látszik problematikusnak, de a volt Szovjetunió országai még sok feladatot adnak. Gondoljunk a mostani ukrajnai válságra, ahol korántsem egyértelmű, hogy mi az EU érdeke, különösen, ha figyelembe vesszük azt, hogy az elérhető földgáztartalékok csaknem 50%-a Oroszországban van. Az egyre növekvő szerepű földgáznak új szállítórendszereket kell építeni Észak-Afrika, Közel-Kelet, de főleg Oroszország felé. Mivel ezek valószínűleg nem tudják az igényeket kielégíteni, új, cseppfolyós gázt fogadó kikötőket is építeni kell. Ma már a kapcsolatépítés eszközei közé tartozik az európai energetikai cégóriásoknak az orosz cégekkel való egyesülése.

Az igénynövekedés mérséklése, az energiatakarékosság is egyre markánsabb célnak tűnik. Alapvető paradigmaváltást jelez, hogy a leköszönő energetikai biztos, *Loyola de Palacio* aszszony arra biztatta a tagállamokat, hogy az abszolút energiaigények évi csökkentését (mintegy 1%/év) tűzzék ki hosszú távú célként. Ezek azonban csak néhány százalékkal csökkenthetik a távlati igényeket. A takarékoság új eleme az épületek energetikai normatíváival foglalkozó direktíva. Áttételesen a végfelhasználást csökkenti az energiaátalakítások hatékonyságnövekedése, aminek megtestesülése a kapcsolt hő- és villamosenergia-termelést támogató direktíva is. Ugyancsak idetartozik a látszólag tisztán környezetvédelmi célt szolgáló CO₂-kvóta szabályozása a kiotói egyezmény értelmében és a „tisztá szén” villamosenergia-termelő technológiák fejlesztése, hiszen mindkettő árfelhajtó hatású, ami a várakozások szerint hosszú távon takarékosagra ösztönöz⁷.

A saját energiaforrások fejlesztése körébe tartozik az ún. megújuló energiaforrások (biomassza, víz-, szél-, nap- és geotermikus energia) felhasználásának sokszor irracionális mértékű erőtetése, amely jelentős árnövelő tényező, rontja az Európai Unió relatív versenyképességét más országokhoz (USA, Kína, Oroszország stb.) képest. A most csatlakozott szegény országok esetében pedig egyre megfizethetlenebbé teszi az amúgy is növekvő árú energiaszolgáltatást. Ugyanakkor a megújuló energiák használatának szorgalmazása számottevően nem növeli a forrásbiztonságot még hosszú távon sem. A ma felhasznált primer energiaforrások 15%-a szén, 40%-a kőolajszármazék, 23%-a földgáz, 16%-a nukleáris alapú és mindössze 6% a megújuló energiaforrás. Mértéktelen erőfeszítések árán 20%

körülbi részarányukat tervezik 2030-ra, tehát nem jelentenek teljes megoldást. Talán ezért értékelik át fokozatosan a nukleáris villamosenergia-termelést már a meglévő technológiákkal is, de különösen a reménybeli új megoldások révén (fúziós energiatermelés). Új energiaforrásokról – melyeket a társadalom is elfogad – jelenleg nincs ismeretünk

Az Európai Unió (EU) alapjául szolgáló római szerződés („Treaty”)⁸ még a kereszténydemokrata alapelvek szerint a szolidaritást, a közjó támogatását és a teljes közösség érdekeinek előmozdítását tűzte ki célul. Ezért a közérdekű szolgáltatásokat kivonta az áru és a tőke szabad mozgására vonatkozó előírások hatálya alól. Ezt az általános előírást a Nizzában elfogadott módosítás⁹ is tartalmazza, s az Európai Unió alkotmányába is bekerült¹⁰. Ennek ellenére az EU politikája angolszász hatásra neoliberais irányt vett¹¹. Az Európai Unió joganyagai hosszú ideig nem foglalkoztak az alapvető vezetékesenergia-szolgáltatásokkal. Monopol, illetve oligopol viszonyok uralkodtak az egyes tagállamokban. A 80-as évek közepére az extenzív iparfejlesztés befejeződött, az energiaigények változása telítődést mutatott, minek következtében viszonylag sok szabad kapacitás állt rendelkezésre a villamosenergia- és a gázszolgáltatáson belül. A szolgáltatások biztonsága nagy volt, de ehhez viszonylag magas árak kapcsolódtak.

A piacositás első kísérletei Nagy-Britanniában bizonyos sikereket mutattak fel. Ezzel párhuzamosan mintegy 8 évi munkával és sok kompromisszummal alakult ki a piacositást célzó villamosenergia-direktíva¹² és mintegy másfél évvel később a gázdirektíva¹³. A két dokumentum 1999-ben, illetve 2000-ben lett hatályos. Az irányelvek módosításai a villamos energiára¹⁴ és a földgázra¹⁵ egyszerre készültek el, és 2003-ban kerültek elfogadásra. Ezek meghirdetett célja az energiaellátáshoz kapcsolódó vezetékes monopóliumok korlátozása, e piacok liberalizálása lett. Szorgalmazói azzal érveltek, hogy a verseny, amelynek fő eszköze az energiahordozó hálózatokhoz való szabad hozzáférés, árcsökkenést eredményez. Bár az uniós irányelvek is elismerik,^{16, 17} hogy bizonyos energiaszolgáltatások a közérdekű szolgáltatásokhoz tartoznak, mégis a liberalizáció a gyakorlatban támadásnak bizonyult ellenük, mivel nem garantálta az ellátásbiztonságot és legkisebb költség elvének érvényesülését.

Az Európai Unió döntéshozóinak és szellemi elitjének gondolkodásában az energetikai versenypiac változatlanul, mint „szent tehen” szerepel. Végtelenen elkötelezettek totális kiterjesztése mellett az eddig tapasztalt nehézségek és problémák¹⁸ ellenére. Az esetleges változtatási igényeknek ellenállnak az iparág nagy társaságai, mert már sikeresen alkalmazkodtak az új körülményekhez, erős pozíciókat szereztek. Az energiapiacok liberalizálásával párhuzamosan Nyugat-Európában is soha nem látott méretű vállalati koncentráció és integráció ment

végbe az energetikában, s ez a folyamat változatlanul tart. Nemcsak az egyes energiaágazatokon belül, de megjelentek az egyéb (pl. víz) szolgáltatásban is. A korábbi nemzeti monopóliumoknál nagyobb, nemzetközi monopóliumok jöttek létre, amelyek politikai érdekérvényesítő képessége is növekedett. Jellemző, hogy hét társaság kezében van a villanyipiaci termelés több mint 60%-a, s további koncentráció várható. Az E.ON és az RWE együttesen a német áramtermelés 65%-át, az átviteli hálózat 70%-át, az elosztóhálózat 50%-át birtokolja.

A termelő erőművek között nincs verseny, lelassult az erőmű-építés. A kezdeti árcsökkenés után az erőművi kapacitások csökkenésével a szabadpiaci villanyárak növekedtek. Az elmaradó, vagy – a növekvő piaci kockázatok miatt – késleltetett fejlesztések következtében az ellátásbiztonság csökkent. Mivel a fogyasztók árérzékenysége nagyon gyenge, azaz a piaci áringadozásokra rövid távon képtelenek a fogyasztásuk változtatásával reagálni, ki vannak szolgáltatva a termelőknek, kereskedőknek. Ilyen helyzetben a politika kénytelen a szegény rétegek energiaellátásával törődni, ezért kulcskérdéssé válik a közérdekű szolgáltatások biztosítása, mely tekintettel van a szociális szempontokra is. (Legutóbb Franciaország vezetett be „szociális tarifát” a villamosenergia-szolgáltatásban.)

A liberalizált piac működésének alapfeltétele (lenne) a kínálat, a szabad választási lehetőség. A források fejlesztése azonban tökeigényes, de a tőke nem kockáztat. A beruházásokkal létrehozható kínálat kialakításában csak a szabadpiactól idegen, hosszú távú vásárlási szerződések alapján hajlandó részt venni. Ez a liberális piac alapvető önellentmondása. Így aztán a liberalizált piac, a klasszikus szabadpiaci modell szerint addig működik kiegyensúlyozottan, amíg szabad kapacitás, felesleg van. Például az árampiacon a liberalizáláskor fennálló kapacitástartalékok az EU-ban is kimerülőben vannak és fejlesztések nélkül 2010-re teljesen elfogynak, folyamatos működési zavarok keletkezhetnek¹⁹. A liberalizált piac alapfeltétele az átviteli hálózatokhoz való szabad hozzáférés, miközben a hálózatok direktívák szerinti fejlesztési kötelezettsége intézményesen nem garantált.

Ezek is okai a villamosenergia-rendszerek időszakos fizikai-pénzügyi összeomlásának, válságának. Hasonló veszélyek fenyegetik a földgázpiacot is. A liberalizáció az energiaszolgáltatás kereskedelmére terjed ki, és nem képes visszahatni az optimális termelői és szállítási rendszerek kialakulására, mivel csak rövid távú szempontokat képes érvényesíteni. Az energetikai beruházások (új létesítmények) ugyanis hosszú távú (30–50 év) kihatással rendelkeznek.

A 2004-ben hatályba lépett új direktívák ugyan a korábbihoz képest hangsúlyosabban deklarálták az ellátásbiztonság növelésének (a közérdekű szolgáltatási kötelezettség teljesítésének és

a fogyasztók védelmének) szükségességét, de garanciális feltételeket nem írtak elő, azt a tagállamokra bízták. S valóban, az energetika alapkérdései csak tagállami nemzeti keretek között rendezhetők. Az energetikai „közös piac” teljes körű infrastrukturális feltételei nem hozhatók létre. Az Európai Unió a globalizáció gerjesztette szegénység miatti fogyasztói ellátás problémáját és az egyes piacok forráshiányát is az illető államokkal kívánja megoldatni.

Mára az is nyilvánvalóvá vált, hogy az uniós irányelvek a privatizáció és a liberalizáció trójai falóvának szerepét töltötték be a csatlakozni szándékozó kelet-európai országokban, s elsősorban e viszonylag szegény országok energiapiacainak megszerzését, a nyugat-európai multinacionális energiaszolgáltatók piacának kiterjesztését jelentették. Az időhúzó, késleltető uniós felvételi taktika pedig a piacoknak már a csatlakozás előtti kisajátítására szolgált. A liberalizáció feltételeként emlegetett energetikai privatizáció mára megtorpant, Franciaországban a közelmúltban döntött a kormány, hogy a részvénytársaságokká alakított EdF és GdF állami tulajdonhányada nem csökkenhet 70% alá.

A globalizmus térhódításának eszköze lett Európában is a nagy szolgáltatórendszerek (nyugdíj, egészségügy) „szerkezeti reformja” ürügyén azok gyengítése, lebontása²⁰. E sorba illet az energiaszolgáltatások közérdekű jellegének vitatása, majd felszámolása is. Mára – elsősorban a szakszervezetek tiltakozásának köszönhetően – ezek a szerkezeti reformok megtorpantak. Kiderült: az európaiak nem akarnak ilyen reformokat, amit a választások előtt álló francia, német és olasz kormányoknak is figyelembe kell venni. Az Európában kialakult helyzet ebből a szempontból kedvezni látszik az újonnan csatlakozott országoknak érdekeik érvényesítésére.

A RENDSZERVÁLTÁS UTÁNI MAGYAR KORMÁNYOK ENERGIAPOLITIKÁJA

Az 1992-ben piaci szerkezetűvé alakított állami tulajdonú energiaipar alkalmassá vált a piaci viszonyok szerinti működésre, így a későbbi EU-csatlakozás követelményeinek történő megfelelésre is. Ennek ellenére a rendszerváltozás utáni energiapolitika lényegét tekintve – kormányoktól függetlenül – a privatizáció és a liberalizáció jegyeit viselte magán, s az egységes energiaszolgáltató rendszerek szétzilálását okozta^{21, 22}. Ez elsősorban a szélsőségesen neoliberális gazdasági és energetikai orientáció következménye. A liberális politika a korlátlan privatizációt és a liberalizációt a fejlett világhoz való felzárkózás feltételeként állította be.

A rendszerváltás utáni kormányzatok fokozatosan kivonultak az energetikából, sem tulajdonosi, sem pedig szabályozási ol-

dalról nem gyakoroltak meghatározó, felelős, közösségi érdekű befolyást az energetikára, amely mára a liberális tőkeérdekek függvénye lett. Energiapolitikai stratégiáról tehát nem beszélhetünk, csak sodródásról, a befektetői elvárásoknak való, gyakran kritikátlan megfelelésről. A politika nem támaszkodik szakmai-tudományos elemzésekre és vizsgálatokra. Az országnak nincs parlament által jóváhagyott, aktuális energiapolitikai koncepciója²³.

Az *Antall-kormány* idején jelentősen megváltozott az energetika vállalati struktúrája. 1990-ben a gázszolgáltatók kiváltak az OKGT-ből, 1991-ben megalakult a MOL Rt. 1992-ben jött létre az MVM Rt. konszern típusú részvénytársasági rendszere²⁴, amely lényegében alkalmas volt az európai uniós csatlakozásra²⁵. Az MVM Rt. kidolgozta a nemzeti érdekű erőmű-megújítási programját²⁶, amely nagy részben beépült az elfogadott energetikai koncepcióba. A szénbányászat átalakítása 1990-ban a szénbányászati szerkezetátalakítási programmal kezdődött. A még fenntartható széntermelési lehetőségek beépültek az erőműépítési programba²⁷.

1994-ig az energetika törvényi-szabályozási környezete is kialakult. Megszületett a bányatörvény, a koncessziós törvény, a gáztörvény és a villamosenergia-törvény²⁸, a kőolaj és kőolajtermék stratégiai-készletezési törvény (majd később 1997–98-ban, már a Horn-kormány idején az atom- és a távhőtörvény). Létrejött a Magyar Bányászati Hivatal és a Magyar Energia Hivatal (MEH) a törvények által szabályozott piacok felügyeletére. Ezek a törvények – az önkormányzati törvénnyel együtt – abban az időben már alkalmassá tették a magyar energetikát a nemzeti érdekek figyelembevételével melletti európai uniós csatlakozásra.

Mindezek ellenére az energiaipar privatizációjának előkészítése – az előbbiekkal szöges ellentétben – már az *Antall-kormány* alatt, 1993-ban elkezdődött. A nemzeti konszenzust tükröző *Magyar energiapolitika* című dokumentumban foglaltaktól lényegesen eltérve, a nyugat-európai rendszereket is megelőzve, egyre inkább előtérbe került – külföldi dominanciával – a legszélsőségesebb privatizáció.

A **Horn-kormány** – folytatva a megkezdett folyamatot – a privatizációt az 1995 májusában elfogadott privatizációs (XXXIX.) törvénnyel, illetve annak 1995. júniusi gyors módosításával (1995. évi LXIX. tv.) készítette elő, amely jelentősen szűkítette az energetikai társaságokban az állami tulajdon körét. Az előkészítéshez tartozott az önkormányzatokról szóló törvény 1995. évi lényeges módosítása (1995. évi LXIX. tv.) is, amely méltán nevezhető az önkormányzatok tulajdonfosztásának²⁹.

Ezt követően a villamosenergia- és szénhidrogénipar nagy részét – értékén alul – külföldi befektetőknek adták el, miáltal a piacok multinacionális cégek ellenőrzése alá kerültek. A legna-

gyobb befektetők mind a villamos-, mind a gáziparban tulajdont szereztek. Részesedésüket felvásárlásokkal növelve ma már a privatizált cégek többségi, szinte kizárólagos tulajdonosai. A privatizációt követő hazai liberalizációs folyamatban az említett cégek – az állami tulajdon folyamatos hátrányos megkülönböztetése mellett – eredményesen érvényesítik erőfölényüket.

Az *Orbán-kormány* választási programjában az energiapolitika jelentős korrekcióját ígérte, amelyet a *Gazdaság 2000* kutatási program keretében készült tanulmány³⁰ alapozott meg. Ezzel szemben a kormány megalakulása után azonnal megszüntette a szociális jellegű tömbtarifát a lakossági villanyáraknál. 1999-ben kormányprogram szintjére emelték az energetika liberalizálását, az energetika „üzleti modelljét”³¹. A kormányzat az energiapiacot nagyrészt átengedte a multinacionális energiaszolgáltató cégeknek, bár történtek kísérletek a fogyasztók érdekeinek érvényesítésére³².

2001 végén – a jelenlegi kormánypártokkal egyetértésben – az európai uniós követelményeket idő előtt túlteljesítő, olyan villamosenergia- és gáztörvényt alkottak, amely elsősorban a privát társaságok érdekeit szolgálja, szemben a még állami-közösségi tulajdonnal és a fogyasztók érdekeivel.

A *Medgyessy-kormány* végrehajtotta a villamosenergia-piac liberalizálását és folytatta a privatizálást, illetve annak előkészítését. A befektetői nyomásnak engedve a kormány lényegesen növelte a fogyasztói árakat, a földgázáraknál részleges lakossági fogyasztói kompenzációt alkalmazva. Intézkedéseiben tovább folytatódott az EU-követelményeket is túlteljesítő politizálás. Az energiafogyasztáshoz kapcsolódóan a központi költségvetés bevételeit növelő áfa emelést és új energiaadókat vezettek be.

2004 elején, egy megalapozó tanulmány³³ közzétételével, az „új energiapolitika” kidolgozására társadalmi vitát hirdettek meg, amire nagy szükség is volt, hiszen a privatizáció és a liberalizáció, valamint az EU-csatlakozásunk új helyzetet teremtett. A tanulmány nagy vitát váltott ki, sok bírálatot (többek között³⁴) kapott, és bár átfogó javaslatok (többek között³⁵) is születtek, a kormány mégis levette a kérdést a napirendről.

A *Gyurcsány-kormány* folytatja az energetikai privatizációt. A MOL Rt. maradék 12%-os állami tulajdonhányadát eladják. Bejelentették ugyan, hogy az MVM Rt.-t és a Paksi Atomerőművet nem privatizálják, de az „MVM átszervezése”, „tevékenységének átgondolása” ürügyén tovább folytatódott az országos átviteli hálózat privatizálásának előkészítése.

AZ ENERGETIKAI KÖZÉRDEKŰ SZOLGÁLTATÁSOK

Villamosenergia-piac. Az EU-irányelvek nem írják elő és nem tételezik fel a villamosenergia-piac privatizálását. Ezzel szemben az európai méretekben kicsiny magyar villamosenergia-rendszer részekre bontását és privatizálását, egyes esetekben külföldi állami tulajdonban lévő társaságoknak történő eladását, hamisan a piacosítás, az EU-hoz való csatlakozás feltételeként tüntették fel. Mára a hazai közcélú erőművek teljesítményének 77%-át, termelésének 60%-át a külföldi tulajdonú erőművek adják. Az áramszolgáltatók részvényeinek döntő többsége külföldi szakmai befektetők tulajdonában van, csak egy kisebb, nem meghatározó részvényt pakett van még átmenetileg a tőzsdén. Ha a privatizálás előtti Magyar Villamos Művek Rt., mint állami cég, szerepelne ezen az európai piacon, akkor sokkal jobb helyzetben lennénk. Mert ez a 6500 MW-os portfólió fel tudná venni a versenyt a nagy európai szolgáltatókkal. Az állami tulajdonban maradt cseh villamos művek sikeres működése ezt igazolja.

A korábbi állami villamos társaság meggyengülésével párhuzamosan az MVM Rt.-nél sokkal nagyobb és komplexebb nemzetközi monopóliumok leányvállalatai vették át a vezető szerepet Magyarországon. Ezek – nem egyszer kormányaik segítségével – eredményesen érvényesítették befolyásukat a mindenkori magyar kormányoknál, amelyek átmeneti belpolitikai megfontolásoktól eltekintve, lényegében a külföldi befektetők érdekei szerint alakították az aktuális kormányzati energiapolitikát. Az 1993-ban kidolgozott megújító erőmű-építési programot a privatizáció miatt nem hajtották végre. A privatizáció előtt a külföldi befektetők sok ezer MW-os erőműépítéseket helyeztek kilátásba. Előre látható volt, hogy az erőműrendszer kapacitáshiányos, ezért a jövőt is ez a hiány fogja meghatározni, különösen akkor, ha az állam kivonul az erőműépítésből, s a befektetők szándékainak leszünk kiszolgáltatók. Ők pedig valószínűleg kívánnak, mivel majd a kialakuló kényszerhelyzet is árfelhajtó hatású lesz³⁶.

A privatizáció óta számottevő „versenykapacitás” – a kapcsolt energiatermelő egységeken kívül – nem létesült, a tartalékkapacitások leépültek. Épült néhány gázturbinás erőmű, a 200 MW-os blokkokat részben felújították és ellátták kéntelenítővel, szigorú befektetési garanciával, a piacosítók által egyébként kárhozottatott hosszú távú áramvásárlási szerződések fedezete mellett. Az ellátásbiztonsághoz szükséges tartalék azonban esetenként még az importforrások igénybevételével sem biztosítható, így 2004. január elseje óta a liberalizált termelői piacon bármelyik érdekcsoport ármeghatározóvá válhat.

A termelői piacon mintegy 10 számottevő erőmű van, amelyek közül 4 a meghatározó, ezek adják a termelés 80%-át. A négy

meghatározó erőművi társaság: az MVM (Paks), az Electrabel (Dunamenti), az RWE (Mátra) és az AES (Tisza). Ezek közül csak a Paksi Erőmű van állami tulajdonban. Mivel mindegyik erőmű termelésére szükség van, köztük verseny nem tud kialakulni. Az ellátásbiztonság fenntartását és a fogyasztói árak mérséklését jelenleg a közüzemi nagykereskedői jogosítvánnyal rendelkező MVM Rt. biztosítja. Saját erőművei (Paks, Vértes) révén a termelés 40%-át adja, de a többi erőművel korábban kötött hosszú távú áramvásárlási szerződésai (ún. erőművi portfóliója) révén befolyása a termelésre ma még 70%-os.

A nagyfeszültségű átviteli hálózat az MVM Rt. tulajdonában van, a rendszerirányítást az MVM Rt.-ből kiszervezett állami tulajdonú MAVIR Rt. végzi. A teljesen privatizált 6 áramszolgáltató három külföldi tulajdonosi csoporthoz (E.On, RWE, EdF) tartozik. A nyilvánosságban alig esik szó az értékesítési oldalon együttesen fellépő áramszolgáltatók tényleges monopolhelyzetéről, amelynek káros következményeit a fogyasztók naponta érezhetik. Az értékesítési szektorban ugyanis már nincs hazai versenytárs. Bár az MVM Rt.-nek – a három tulajdonoshoz tartozó – hat áramszolgáltatóval külön szerződése van, ez azonban nem akadályozza azok közös fellépését³⁷.

A privatizáció és a liberalizáció óta a villanyszolgáltatás minőségi színvonala csökkent, elmarad az európai átlagtól. Egy átlagos háztartás évente mintegy négy órán át marad áram nélkül. Az okok között első helyen az áramszolgáltatói „termelékenység-növelő” létszámleépítéseket kell megemlíteni, amelyek költségcsökkentő hatása nem jelentkezik a villanyárakban. A privatizációt követően a villanyárak elszabadultak³⁸ és azóta állandóan emelkednek, a lakossági nappali áramár kereken háromszorosára növekedett. Az áremelések elsősorban a privatizált társaságok profitját növelték. Elég egy pillantást vetni a privát termelők saját tőkére vonatkoztatott nyereségének alakulására, amely a privatizáció óta mindig nagyobb volt 8%-nál, 2003-ban az erőműveknél már 15,3%, az áramszolgáltatóknál 13,8% volt. Ez igen jelentős extraprofitot jelent, ha figyelembe vesszük, hogy pl. az USA 10 éves államkötvényeinek hozama 4% körül volt. Vagyis a villamosenergia-piac privát szereplői jelentősen túlfinanszírozottak, ebből adódik a magas árszínvonal. Most üt vissza, hogy az állam az erőművi termelői piacot liberalizálta, mert itt már csak az állami tulajdonú paksi atomerőműben termelt áram ára alapul az önköltségen, vagyis jelentkezik a liberalizáció ár-növelő hatása. Más szóval: hat a „Kalifornia-szindróma”³⁹.

A kapacitáshiányos termelői piac szerkezete és az elsősorban nem villanykereskedésre szolgáló viszonylag szűk határkeresztező vezetékkapacitások eleve nem biztosították a „versenypiac” kialakulásának feltételeit, nincs is igazi verseny, csak annak látszata. A látszatot csak bonyolult szabályzatokkal és piaci

demagógiával lehet fenntartani. Teljesen felesleges közbülső vállalkozások sokasága kelti a verseny látszatát. Láttuk: a termelői oldalt 10 erőmű képviseli, amelyből 4 a meghatározó, a 6 áramszolgáltató pedig 3 tulajdonosi csoporthoz tartozik. Az ezek közötti kereskedelemre 20 cég jött létre. Ezek mind csak növelik a fogyasztói árat, vagyis ezt a kereskedést is a fogyasztóknak kell megfizetni. A piac liberalizálása után a nagyfogyasztók átmenetileg import úján jutnak olcsóbb villamos energiához, de ennek következtében a hazai erőművek fajlagos (egy kWh-ra jutó) termelési költsége nő, amit viszont a kisfogyasztóknak kell megfizetni.

A közüzemi nagykereskedő monopóliumának megszüntetésére hivatkozva, a szabályozás tökéletesítése ürügyén, folyamatosan támadják a termelésben jelen lévő és az átviteli hálózatot birtokló MVM Rt.-ot. Az MVM Rt. ellen folyó támadás egyik célja a „piaci erőfölény” megszüntetése ürügyén az MVM Rt. erőművi portfóliójának szétdarabolása, a hosszú távú áramváltási szerződések felbontása, vagyis az egyetlen hazai potenciális versenytárs ellehetetlenítése. Pedig ma csak az MVM Rt. érvényesíti portfóliójában a legkisebb költség elvét, ami egyedül fékezi a fogyasztói árak gyors növekedését. Az MVM Rt. portfóliójának egyben tartása azért is kulcsfontosságú, mert a villany ára mellett lényegében a hazai erőművek határozzák meg az ellátás biztonságát is. A portfólió felbontása esetén megszűnne az MVM Rt.-n keresztül a közösség érdekében gyakorolt állami ellenőrzés lehetősége, az MVM Rt. helyébe a piaci eszközökkel nem korlátozható magánmonopóliumok lépnének, miközben a piaci ellátás tartós biztonságáért nincs felelősségük.

Egy ideje vita folyik arról, hogy még az MVM Rt. tulajdonában lévő átviteli hálózati vagyont is a MAVIR Rt.-nek adják-e, vagy a MAVIR Rt.-t integrálják vissza az MVM Rt.-be. Ez utóbbi lenne a nemzeti érdek, számos európai társaság, (pl. az E.ON, EdF, Atel, Verbund) is maga birtokolja a hálózatát. A vita hátterében valójában a villamosenergia-ipar maradékának privatizálása áll. A nemzeti elkötelezettségű energetikai szakértők – akik már a MAVIR Rt. kiszervezése ellen is tiltakoztak – régóta hangsúlyozzák, hogy a megmaradt közösségi tulajdont – a nemzetközi gyakorlattal összhangban – egyben kell tartani a villamosenergia-iparban⁴⁰. Az átviteli hálózat eladásával létrejönne e külföldi társaságok vertikális (termeléstől, a szállításon át az értékesítésig tartó) integrációja, teljes monopóliuma az iparágban, állami ellenőrzés nélkül. A vagyon nélkül maradó nagykereskedő MVM Rt. nem lenne biztonságosan finanszírozható, összeomolhatna a villany közérdekű szolgáltatása, megszűnne a 10 milliárd magyar „részvényes” érdekeinek érvényesítési lehetősége.

A *szénhidrogénpiac*. 1990-ben a gázszolgáltatók kiváltak az OKGT-ből, 1991-ben megalakult a MOL Rt. A MOL Rt. 1996-ig

még megőrizte egységes nemzeti olaj- és gáztársasági jellegét, a részvények relatív többsége nemzeti, mintegy harmadrészben állami tulajdonban maradt. 1998 decemberére azonban a részvények 55%-a már külföldi, 20%-a hazai pénzügyi befektetők kezébe került, s csak 25%-a maradt a magyar államot képviselő ÁPV Rt. tulajdonában. A Medgyessy-kormány a MOL Rt. állami tulajdonú 25%-os részvénycsomagjából 13%-ot eladott, s nemrég jelentette be a Gyurcsány-kormány a maradék 12% eladását is, aminek következtében végleg megszűnik az állami befolyásolás lehetősége a MOL Rt.-ben. A privatizáció során a gázszolgáltató társaságokat külföldi – főleg német és francia – szakmai befektetőknek adták el. A gázszolgáltató társaságokban 59% lett a külföldi tulajdon, a 40% magyar tulajdonból 22% volt az önkormányzatoké. Azóta különféle „piaci műveletek” eredményeként a multinacionális gázszolgáltatók szinte kizárólagos tulajdonosok lettek.

A MOL Rt. tevékenységén belül fokozatosan a folyékony szénhidrogén feldolgozására és kereskedelmére helyezte a hangsúlyt. Mint egyre inkább privát vállalatot természetesen a profitérdekek vezérelték. (Az olajipari politikát másik tanulmány⁴¹ részletesen tárgyalja.) A magyar energiapolitikai célok hidegen hagyták, ugyancsak nem volt tekintettel a közlekedésben meghatározó hajtóanyagárak (benzin, dízelolaj) alakulásának a gazdaság működésére és a lakosság életszínvonalára gyakorolt hatására. Jellemző, hogy amikor a hazai benzinárak kiugróan magasak voltak a környező országokhoz képest, a kormány kényszerült az adótartalmat csökkenteni.

A MOL Rt. gázüzletága kizárólagos szerepet tölt be a lakosság földgázellátásában, de befolyásolja a villany- és távhőpiacot is, hiszen a villamosenergia-termelés 40%-át a gázfűtésű erőművek adják, a távfűtés pedig csaknem teljes mértékben földgázbázisú. A privatizáció ellenére a MOL Rt. a gázipar területén – ellátási kötelezettsége és gáztermelő tevékenysége mellett gázértékesítői jogosítványa révén – eddig kulcsszerepet töltött be. A gázüzletág veszteséges voltára, illetve a világpiaci árakra hivatkozva a MOL Rt. folyamatosan zsarolta a kormányokat az áremelés érdekében. Az Orbán-kormány – a gázárak féken tartása céljából – 2002-ben felvetette a gázüzletág visszavásárlását, ami a kormányváltás után azonnal lekerült a napirendről.

A Medgyessy-kormány a MOL Rt. nyomásának engedve a gázárakat jelentősen (két év alatt 45%-kal) megemelte. Ennek következtében a „gázüzletág vesztesége” – amelyet az olcsóbb hazai termelés figyelembevételével, csak világpiaci beszerzési árakkal számoltak – csökkent, 2003-ban nullszaldóssá vált, 2004 első felében már 100 milliárd forintnyi tartalék képződött. 2003 októberétől a gáztörvény módosításával a lakossági gázdíjak növekedését fékező kompenzációs rendszert vezetett be a kormány, amelynek forrása a 12%-os bányajáradék⁴² feletti

többletjáradék, amit a hazai gáztermelő MOL Rt.-nak kell befizetni. Csakhogy ez a kompenzáció fokozatosan csökken, majd eltűnik, hiszen a hatóságok minden évben 24%-kal nagyobb belföldi kitermelési árat ismernek el a gáztermelő MOL Rt.-nak.

Az állam kihátrálásával immár semmi nem gátolta, hogy a külföldi multik tovább növeljék befolyásukat a magyar földgázpiacon. A gázüzletágot az az E.ON (-Ruhrgas) vásárolta meg, amely gázszolgáltatóként (a Dél-dunántúli Gázszolgáltatóban, a Fővárosi Gázművekben és a Közép-dunántúli Gázszolgáltatóban) már jelen van a piacon, s most a Földgázellátó Rt.-t és a Földgáztároló Rt. 75%-1 részvényét veszi meg. A megállapodás szerint két éven belül a Földgázszállító Rt. 75%-1 részvényét, vagyis a szállítást is megvásárolhatja, tehát a teljes infrastruktúra a tulajdonába kerülhet. Ha ehhez hozzávesszük, hogy az E.ON a MOL Rt. és a GAZPROM fele-fele tulajdonában lévő Panrusgáz importálócégből is kivásárolta a MOL Rt. részét, akkor világossá válik, hogy gyakorlatilag a stratégiai jelentőségű teljes gázellátó vertikum birtokába kerülhet. Így teljesül a „monopóliumok felszámolása” a földgáziparban. Felvetődik, hogy mit szól ehhez a Gazdasági Versenyhivatal? Különösen akkor, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a szóban forgó társaság a villanypiacon is jelentős áramszolgáltatói (ÉDÁSZ, DÉDÁSZ, TITÁSZ) tulajdonnal rendelkezik.

Az ellátásbiztonság fontos eleme a forrásdiverzifikáció. Jelenleg – a csökkenő hazai termelésen kívül – lényegében egy vezetéken kap Magyarország földgázt kizárólagosan a GAZPROM orosz gáztársaságtól. Az épülő Nabucco gázvezetékrendszer (Törökország–Bulgária–Románia–Magyarország–Ausztria) fontos lehetősége lehet a forrásdiverzifikációnak, amennyiben kihasználásában a hazai érdekek legalább közvetve érvényesíthetők.

Távfűtés. A távfűtési rendszerek elsősorban a tömeges, iparszerű, házigyári lakásépítésekhez kapcsolódva alakultak ki az 1960-as évektől az 1980-as évek közepéig. A kor értékrendjének megfelelően e szolgáltatás működésének pénzügyi-gazdaságossági szempontjai háttérbe szorultak. Ezért a lakások, a távvezetékek és egyéb berendezések energetikai kialakítása nem volt összhangban a primer energiahordozó (földgáz) tényleges értékével. Különösen a rendszerek hőforrásai, a forróvíz-kazánok nem voltak energetikailag hatékonyak.

A rendszerváltozás után a távfűtés helyzete is alapvetően megváltozott. Az állami dotáció megszűnésével és a gázárak növekedésével a szolgáltatási árak is nagymértékben növekedtek⁴³. Azóta jelentős fejlődés valósult meg a hőforrásoknál, a korszerű kapcsolt hő- és villamosenergia-termelés növelése a kombinált gáz-gőz erőművek létesítése révén az erőműépítés sikerágazata lett. Sajnos az utóbbi évek kedvezőtlen ten-

denciája a kis energetikai hatékonyságú gázmotoros „fűtőerőművek” létesítése, a szinte kritikátlan támogatási rendszerre alapozva⁴⁴.

Történetek fejlesztések az erőművek és fogyasztók közötti elemeknél is, de mindez nem tudta a hatékonyságot alapvetően javítani, mert a végfelhasználói veszteségek változatlanul elfogadhatatlanul magasak. A lakások energetikai rekonstrukcióját hátráltatja a lakók gyenge pénzügyi teljesítőképessége. Ugyanis a nem túl magas használati értékű lakásokban többségében szegény emberek laknak.⁴⁵ A városi távfűtő rendszerek ma még csaknem kizárólagosan közösségi tulajdonban vannak, tulajdonosaik az önkormányzatok. A rendszerek hőtermelői a saját tulajdonú fűtőművek vagy a városi közcélú erőművek. A lakások energetikai megújítását a tulajdonosi és az ebből adódó érdekeltségi rendszer széttagoltsága is hátráltatja. A leginkább érdekelt önkormányzatoknak gyakorlatilag nincs beleszólásuk a folyamatokba, csupán az ármegállapítás hálátlan feladata hárul rájuk.

A MAGYAR ENERGIAPOLITIKA MOZGÁSTERE ÉS LEHETŐSÉGEI

Magyarország az Európai Unió tagjaként visszavonhatatlanul a versenypiac mellett kötelezte el magát az energetikában is, azonban ennek mértéke, kiterjedése és működési jellege jelentős bizonytalanságokat, de lehetőségeket is tartalmaz. A versenypiac terjedése mellett fel kell készülni a fizikai kereskedelem látványos növekedésére, az energiatranzit fokozódására is. A tagországok szerepének szűkülése mellett várhatóan növekedni fog a régiók, országcsoportok szerepe. Az ország szuverenitásának csökkenésével előtérbe kerülnek a területi és különféle csoportérdekek.

Csatlakozásunk után nemcsak alkalmazkodnunk kell az EU-joganyaghoz, hanem az egyenjogúságra támaszkodva alakíthatjuk is azt. Az irányelveknek az újonnan csatlakozó országok adottságaihoz illeszkedő, differenciált kezelése mellett a negatív hatások mérséklése és a lehetséges maximális előnyök kihasználása az elérendő cél.

Közép-európai dimenzió. Mint láttuk, az EU-nak a valóságban nincs strukturált, konzisztens energiapolitikája. A bizottságok szakértő bürokratái elkötelezett globalizációs lobbisták. Változást elérni csak szakmai hozzáértéssel párosuló elszántsággal lehet, ha van jól kommunikálható cél, amelyhez a tagállamok egyetértése megszerezhető.

A „visegrádi országoknak” lennének közös energetikai céljaik, amelyek megvalósítása a közép-európai regionalitás kereté-

ben lehetséges lenne. Az energetikai együttműködés 1992-ben ígéretesen megkezdődött, amikor a közép-európai országok (Magyarország, Lengyelország, Csehország és Szlovákia) villamos társaságai – a magyar MVM Rt. kezdeményezésére – létrehozták a CENTREL szervezetét, a nyugat-európai UCTE villamosenergia-rendszerhez való közös csatlakozás céljából.

Az említett országok EU-csatlakozási folyamatában azonban a közös érdekek érvényesítése általában háttérbe került. Fel kellene ismerni, hogy egymásra támaszkodva, a közös hosszú távú érdekek mentén az energetika területén is többet lehetne elérni⁴⁶. Adott lehetőség a visegrádi országok szimbolikus együttműködését tényleges regionális kapcsolattá alakítani. Ennek keretében lehetne elemezni az egyéni és közös érdekeket, akcióprogramokat kidolgozni, erősíteni az összetartozást (pl. kölcsönös tulajdonlás, regionális piacok kialakítása, energiapolitikák összehangolása stb.).

Energiapolitikai célkitűzések. Geopolitikai és gazdasági helyzetünkben adódóan „híd szerepet” tölthetünk be a nyugat-európai és a kelet-délkelet-európai országok között az energetikában is. Alapvető célkitűzésnek kell lenni minden energiapolitikai megfontolásnál, hogy ennek hasznát a magyar energetika, a magyar társadalom javára fordítsuk. Az új nemzeti energiapolitikát a parlamentnek energiatörvényben kell szabályoznia. A törvény egyik legfontosabb feladata: az energetika területén az állami szerepvállalás⁴⁷ deklarálása.

A villamos energiát elsősorban hazai erőművekben kell megtermelni⁴⁸. Az ellátásbiztonság hosszú távú műszaki-gazdasági kockázatainak mérséklése érdekében az országnak a szilárd, a nukleáris és a szénhidrogén energiahordozók hármására kellene építenie energiastratégiáját⁴⁹. Az állami tulajdonú atomerőmű gazdaságos és biztonságos élettartam-hosszabbítása fontos energetikai alapkérdés⁵⁰. A realizáláshoz szükséges a 2003. évi súlyos üzemzavarhoz vezető okok megszüntetése és az atomerőmű iránti közbizalom helyreállítása⁵¹.

A központi kormányzat és az önkormányzatok a törvényalkotói és szabályozói funkciók gyakorlásával nem tudják a közöség érdekében szükséges befolyásolást megvalósítani. Ezért a magántulajdon mellett szükség van az energiapiacra jelentős piaci erőt felmutató közösségi (állami, önkormányzati) tulajdonosi jelenlétre is. Le kell állítani az energiaprivatizáció minden formáját, törvénybe kell foglalni a megmaradt vezetékes energiarendszerek állami és önkormányzati tulajdonát. Visszavásárlással, beruházásokkal és külföldi befektetésekkel idővel növelni kell a magyar közösségi energetikai tulajdont, annak arányát.

A szénhidrogén-, illetve gázipar tulajdonviszonyai rövid távon nem módosíthatók, a villamosenergia-iparban azonban még megmaradtak a nemzeti érdekek érvényesítésének lehetőségei.

A megmaradt állami tulajdont együtt kell tartani: a MAVIR Rt.-t vissza kell hozni az MVM Rt.-be, hálózatüzemeltető rendszerirányítót létrehozva. Az MVM Rt., a MAVIR Rt., az OVIT Rt. és a Paksi Atomerőmű Rt. Nemzeti Villamos Rt. néven holdingként működjön tovább, amely legalább 75%-ban állami tulajdonban marad, 25% tulajdonrészt magyar közösségi tulajdonosok (pl. társadalombiztosítás) részére lehetne értékesíteni. Az MVM Rt. egyenjogú piaci szereplőként, új erőművi kapacitásokkal (építés, vásárlás) is hozzájárulhat az ellátásbiztonság növeléséhez. Az EU energetikájában egyre nagyobb szerepet kap a regionális szemlélet, ennek kihasználására törekednek az egyre koncentrálódó transznacionális társaságok is. Nemzeti érdekünk lenne, hogy ne szoruljunk ki ezekről a regionális piacokról sem, amihez erős piaci erővel rendelkező nemzeti villamos társaságra lenne szükség.

A távfűtésben támogatni kell a többségi önkormányzati tulajdonú városi termelő- és szolgáltatótársaságok létrehozását. Ez biztosíthatja az árérzékeny, sérülékeny lakossági fogyasztók részére a legalacsonyabb értékesítési árat.

Összhangolt és átlátható, az energia- és környezetpolitikai célokat egyaránt szolgáló integrált adó- és támogatási rendszert kell kialakítani, amelynek fokozatos bevezetésénél tekintetbe kell venni a fogyasztók teherbíró képességét is.

A vezetékes (villany, gáz, távfűtés) energiaellátásban – a versenypiaci beszerzés alternatívájaként – fenn kell tartani a közérdekű szolgáltatásokat, amelyeknek alapszabályait, a hatósági árfelügyeletet közszolgáltatási alkotmányba kell foglalni. Az állami szerepvállalásnak a piaci körülmények között a lehetséges ármérséklésre kell irányulnia, amelynek eszközei a tulajdonosi és szabályozói szerepvállalás: a monopol-jövedelemszerzés korlátozása. Ezen túlmenően a rászoruló szolgáltatásból való kiesésének megakadályozására, kedvezményes szociális energiatarifákat^{52, 53, 54} kell bevezetni. Biztosítani kell a hatékony, államilag finanszírozott, de független, lakossági energetikai fogyasztóvédelmi szervezetek létrejöttét és törvényes működési feltételeit.

JEGYZETEK ÉS IRODALOM

¹ 21/1993. (IV. 9.) sz. országgyűlési határozat a magyar energiapolitikáról.

² *A Magyar Energetikai Társaság Energiapolitikai Bizottsága: Az energiapolitika alapjai. Magyar Energetika 1995/5. sz. 2–5.*

³ *Pál László: Energiapolitikai dilemmák az Európai Unióban. A Magyar Villamos Művek közleményei, 2004/4. sz.*

⁴ Green Paper: Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply. Brüsszel, 2000. november 23. COM (2000) 769.

⁵ Európai parlamenti meghallgatások. Válaszok a biztosjelöltnek szóló kérdőív-re. Andris Piebalsg (energia).

- ⁶ Az európai 15-ök számára az importált földgáz 40%-át Oroszország, 25–25%-át pedig Norvégia és Algéria forrásai adják ma is.
- ⁷ A villamosenergia-fogyasztás árrugalmassága azonban nagyon kicsi, az árnövelés alig csökkenti a fogyasztást. A CO₂-kereskedelem pedig hosszabb távon a szegényebb országok kiszolgáltatottságát növeli. Másrészt ott ad lehetőséget a kibocsátások csökkentésének az elkerülésére (kvótavásárlás útján), ahol a kibocsátások mértéke a legnagyobb, ezért a kereskedelem ellentétes az eredeti célkitűzéssel.
- ⁸ Treaties Establishing the European Community. Róma, 1957. március 27.
- ⁹ Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community. Nizza, 1997. október 11.
- ¹⁰ Treaty Establishing a Constitution for Europe. Róma, 2003. július 18.
- ¹¹ Kacsó András: Energetikai törvénykezés az EU-ban. *Magyar Villamos Művek közleményei, XLI. évf. 2004.1. sz.*
- ¹² Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19. December 1996. concerning common rules for the internal market in electricity (OJC 30. 1. 97. No. L 27/29).
- ¹³ Directive 98/30/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 concerning common rules for the internal market in natural gas.
- ¹⁴ Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC (OJC 15. 7. 2003 L176/37).
- ¹⁵ Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC (OJC 15. 7. 2003 L176/57).
- ¹⁶ Kacsó András: Közérdekű szolgáltatás és az új EU-direktívák. IV. *Energiapolitikai Fórum, 2002. november 27.*, www.enpol2000hu
- ¹⁷ Kacsó András: A közérdekű villanyszolgáltatás nemzetközi gyakorlata. II. *Energiapolitikai Fórum, 2001. október 31.*, www.enpol2000hu.
- ¹⁸ Járosi Márton: A neoliberális villanypiacok válsága és a magyar energiapolitika. V. *Energiapolitikai Fórum, 2003. november 18.*, www.enpol2000hu, *KAPU, 2004/10.*
- ¹⁹ A beruházások természetes ciklikussága átmeneti kapacitáshiányokat és többleteket eredményez, s ez a liberalizált piacon óriási áringadozásokat gerjeszt.
- ²⁰ Bogár László: Közszolgáltató rendszerek a modern társadalmakban. II. *Energiapolitikai Fórum, 2001. október 31.*, www.enpol2000hu.
- ²¹ Járosi Márton–Petz Ernő: Uniós csatlakozás előtt a magyar energiapolitikáról. *Püski Kiadó, 2000. Bp.*
- ²² Stratégiai ágazatok – kiürítés után. Járosi Márton helyreállítaná a nemzeti energiapolitikát. *Molnár Pál: Európai ezredkezdet, Kairosz Kiadó, 2002.*
- ²³ 1993-ban az Országgyűlés jóváhagyta *A magyar energiapolitika c.* koncepciót és hétpontos határozatot hozott, amely formálisan ma is érvényben van. A privatizációs törvény és annak 1995. évi módosítása durván eltért *A magyar energiapolitika c.* koncepcióban foglaltakról. 1999 augusztusában az Orbán-kormány által elfogadott, *A magyar energiapolitika alapjai, az energiapolitika üzleti modellje c.* dokumentum – amelyet nem hagyott jóvá a parlament –, nincs összhangban az 1993. évi OGY-határozattal. Jelenleg az országnak nincs aktualizált, a parlament által jóváhagyott, érvényes energiapolitikai koncepciója.
- ²⁴ Járosi Márton: A Magyar Villamos Művek Rt. megalakulása. *Magyar Villamos Művek közleményei, 1992/3. sz. 2–7. o.*
- ²⁵ „A vállalati struktúra elvileg lehetővé teszi az országos politika, a tulajdon és az irányítás ésszerű és egyértelmű szétválasztását, és lehetőséget nyújt az egymáshoz nem kapcsolódó üzletágak áttekinthető nyilvántartására.”

- [*International Energy Agency* : Energiapolitika. Magyarország 1995. évi felmérés. 124. o.]
- ²⁶ Járosi Márton: A megújító erőműépítés a villamosenergia-ipar korszerűsítésének része. *Magyar Energetika*. 1993/4. sz. 11–23.
- ²⁷ „A magyar energiapolitikában szereplő leépítési ütemnek megfelel az az erőmű-építési program, amelyik hazai barnaszénre csak 2–3 helyen irányoz elő fejlesztést: 150 MW nagyságrendű fluidtüzelésű blokkokat.” [Járosi Márton: A magyar erőműépítés története és a megújító erőműépítés stratégiája. *MVM Rt. közleményei*. 1993/6. sz. 5–13.]
- ²⁸ A villamos energia törvényben például kifejezésre jut a nemzeti, közösségi érdek, mivel fenntartja a *közszolgáltatási* jelleget: az ellátási kötelezettséget és a legkisebb költség elvét. Ugyanakkor megteremti a modernizációhoz szükséges tőkebevonásos privatizáció lehetőségét is.
- ²⁹ Boda Boglárka: Közművagyon önkormányzati szemmel. *II. Energiapolitikai Fórum*, 2001. október 31., www.enpol2000hu.
- ³⁰ Járosi Márton–Kacsó András–Petz Ernő–Subai József: A magyar energetika helyzete és megújításának stratégiája. *Privatizációs Kutatóintézet*, 1998. január. A tanulmány a „Gazdaság 2000” kutatási program keretében készült. Sorozatszerkesztő: Matolcsy György.
- ³¹ 2199/1999. (VIII. 6.) Korm. határozat a magyar energiapolitika alapjairól és az energetika üzleti modelljéről.
- ³² Járosi Márton: Az energiapolitika időszerű kérdései 2000 őszén. *Stratégiai füzetek* 6., 2000. december. *Miniszterelnöki Hivatal Stratégiai Elemző Központ*.
- ³³ A GKI Energiakutató és Tanácsadó Kft.: Az új energiakoncepció alapkérdései – Az állam szerepe a liberalizált energiapiacra. Bp. 2003.
- ³⁴ Liberális energiakoncepciótlanság. A GKI Energiakutató és Tanácsadó Kft. „Az új energiakoncepció alapkérdései – Az állam szerepe a liberalizált energiapiacra” c. tanulmányának bírálata. *Az Energiapolitika 2000 Társulat állásfoglalása*, www.enpol2000hu.
- ³⁵ A közösségi érdekű magyar energiapolitika lehetősége és néhány alapelve az uniós csatlakozás után. *Az Energiapolitika 2000 Társulat javaslatai a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium energiapolitikai koncepciójához*, www.enpol2000hu.
- ³⁶ Járosi Márton: A privatizáció és az erőműépítés. (Ki épít itt erőművet?) *Magyar Energetika*, 1997/2. sz.
- ³⁷ S hogy ez mit jelent, azt jól mutatta a hatósági nagykereskedői ár alkalmazásának 2001. januári eredményes áramszolgáltatói bojkottja. A Gazdasági Versenyhivatal mégsem vizsgálta ezt a kérdést.
- ³⁸ Járosi Márton: A villanyár és a privatizáció összefüggései. *Magyar Energetika* 1997/1. sz. 2–8.
- ³⁹ Földvári György: A „Kalifornia szindróma” a világsajtó tükrében. *Gazdaság és Energia* 2001/1. sz.
- ⁴⁰ Veszélyben a villany-közszolgáltatás. *Az Energiapolitika 2000 Társulat állásfoglalása*, 2004. szeptember 6., www.enpol2000hu.
- ⁴¹ Losonz Miklós: A magyar kormányok kólaajjal kapcsolatos politikája az 1990-es évtizedben és a harmadik évezred elején. *Politikatudományi Szemle* 2004/3. sz.
- ⁴² A bányajáradék a behozatali (import) ár és az olcsóbb hazai kitermelési ár különbözete.
- ⁴³ Járosi Márton: A távfűtés válsága és a megoldás irányai. *Magyar Energetika* 1998/1. sz. 1–11.
- ⁴⁴ Járosi Márton: A fűtőerőművek helyzete és jövője. A kapcsolt energiatermelés. *EnKon-konferencia* Bp. 2004.
- ⁴⁵ A Szociális Fórum megállapítása szerint 2004-ben 3 millió magyar állampolgárnak kellett megélni a minimálbér felénél kisebb egy főre jutó jövedelem-

ből. Egymillió embernek a rezi kifizetése után mindössze néhány ezer forintja maradt a megélhetésre. Ezeknek az embereknek a kiadásai között az energiaköltségek részaránya 5–10-szeresen haladja meg az EU által elfogadhatónak tartott 1–2%-ot.

- ⁴⁶ Legyen az Európai Uniónak közép-európai dimenziója! Beszélgetés Rafal Wiczeniewski nagykövettel. *A Világgazdaság Lengyelország melléklete*, 2004. december.
- ⁴⁷ Petz Ernő: Az energiapolitika és az állam szerepe. *Magyar Energetika*, 1998/2. sz. 11–14.
- ⁴⁸ A közhiedelemmel ellentétben a villamos energia szállítása igen drága. Az Európai Unióban is mindössze a teljes fogyasztás 2,2%-át fedezi az EU határain kívülről érkező villamos energia. Az importszaldó hazánkban 2001-ben 8%, 2003-ban már 16,9% volt.
- ⁴⁹ A villamosenergia-termelés energiahordozók szerinti összetétele 2003-ban: szén 27,1%, ebből lignit 16,7%, szénhidrogén 39,9%, ebből földgáz 35,1%, atomenergia 32,3%.
- ⁵⁰ Petz Ernő: Az atomenergia szerepe a magyar energetikában. *I. Energiapolitikai Fórum*, 2001. február 7., www.enpol2000hu.
- ⁵¹ Járosi Márton: A paksi üzemzavar tágabb összefüggései. *Magyar Nemzet*, 2003. szeptember 27.
- ⁵² Giday András: A szociális tarifákról. *Gazdaság és Energia*, 2002/1. szám.
- ⁵³ Kacsó András: Alapszolgáltatás az energiaellátásban. *Gazdaság és Energia*, 2002/2. szám.
- ⁵⁴ Kacsó András: A fogyasztói energiaárak és a szociális tarifák. *I. Energiapolitikai Fórum*, 2001. február 7., www.enpol2000hu.